

Dr. Beatriz Tomšič Čerkez, Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, Oddelek za likovno pedagogiko

RAZISKOVANJE SVETA LIKOVNOVIZUALNE PODOBE

UVOD

V svetu hitrih sprememb na tako rekoč vseh področjih življenja ni nenavadno, da se večkrat znajdemo pred nalogo prenovljenega pojmovanja likovne vzgoje.

Temeljna naloga likovne vzgoje je razvoj učenčeve likovne kompetence, ki izhaja iz razumevanja vizualnega (naravnega, osebnega, družbenega in kulturnega) prostora ter se izrazi v aktivnem preoblikovanju tega prostora v likovni prostor. Razvija zmožnost vrednotenja likovne in vizualne kulture. Temelji na odkrivanju in spodbujanju učenčeve ustvarjalnosti, inovativnosti, likovne občutljivosti, sposobnosti opazovanja in presojanja. Odkriva posebnosti likovnega izražanja in pogloblja posluš za vse likovne prvine v okolju, v katerem živi.

Likovna vzgoja na spoznavni oz. kognitivni ravni analizira in presoja vidni svet, na izrazni pa ga likovno preoblikuje in formira. Z likovnim izražanjem učenci razvijajo domišljijo, imaginacijo in likovno mišljenje ter razumevanje vizualnega okolja, izražajo občutja, stališča in vrednote. Pri predmetu likovna vzgoja učenci spoznavajo, doživljajo in vrednotijo dediščino, pa tudi objekte sodobne vizualne in likovne kulture.

Če se ozremo okrog nas, vidimo posledice načina življenja, ki že dober čas govorijo o preobratu, po katerem je prevlada vizualnega nad verbalnim v našem čutnem okolju vedno očitnejša. Včasih govorijo tudi o različnih prehodih med likovno in vizualno kulturo oz. materialno kulturo, saj je vizualna problematika v okolju v bistvu del likovno-materialne kulture.

Danes nam je vse bolj jasno, da prostorske predstave, ki naj bi jih likovna vzgoja pomagala razvijati na prvem mestu, niso vezane le na vid in tip, so, če to hočemo ali pa ne, »utopljene« v svetu, ki čezmerno draži tudi druga čutila: voh, sluh, okus ... in pri katerem se čutni dražljaji kombinirajo med seboj ter proizvedejo nekaj novega, kar je treba vsakokrat znova »dekodirati«. Priznati je treba, da vidni svet ni vedno samo »vizualna« predstava, je pa v vseh primerih vsekakor »likovna« ...

V članku bom poskusila predstaviti nekatere vidike likovnovizualne pismenosti, ki postajajo vse bolj aktualni.

LIKOVNOVIZUALNA PISMENOST

Postmoderna nam je pustila svet, ki je močno »likovno predelan«, profesionalno oblikovanje pa je preplavilo vidni globalni svet. D. Schwartz pravi: »Podpiram stališče, da morajo podobe ob novicah biti več kot ozadje oz. dokaz, ki

daje novinarju avtoriteto v zvezi s tem, kar je rekel ali čemur je priča. Nekateri ljudje se trudijo ohranjati občutek, da ko nekaj vidimo, npr. na televiziji, to pomeni, da smo videli stvari na lastne oči. Tako kot pisna poročila so predstavitve, zabeležene s kamero, po navadi kodiran komunikativni konstrukt, enako pa velja tudi za televizijski posnetek. Torej, ko se novinar premakne nekaj korakov stran od kamere, z besedami »pustil vas bom, da za trenutek sami vidite, kaj se tu dogaja«, smo še vedno priča vizualizaciji scene in ne sceni sami. Kar smo videli »na lastne oči«, je posredovana slika ... Mislim, da se je zelo pomembno zavedati, da so vizualne predstavitve predstavljanje stvari in ne stvari same. Če gledamo na te slike podobe kot na pregledno okno v svet in nismo sposobni kritično oceniti, kaj vidimo, ter posledično naivno sprejemamo predstavitve kot resnične, je to zelo problematično. Podpiram uporabo vizualnih predstavitev, s katerimi se poglobi naše razumevanje sveta, v katerem živimo, vendar se razumevanje nujno povezuje z dešifriranjem komunikacijskih strategij, ki jih uporabljamo, pa naj bodo te vizualne, verbalne ali gestikulacijske.« (1997)

Če se strinjamo z idejo, da so vizualne podobe izjave, govornica (likovnega) jezika, potem razumemo naše kulturno življenje kot nenehen akt prevoda takih izjav. Tak prevod ni kot menjava denarja v menjalnici, ampak se z njim podamo v sive vode likovnega pomena, ki ni nikoli dobeseden in nikoli ne poteka po »ravni poti« (Jantjes, 1999). V takem primeru lahko trdimo, da je likovnovizualna pismenost opredeljena kot sposobnost interpretacije pomena informacij, predstavljenih v obliki podobe. Vizualna pismenost torej temelji na ideji, da se podobe lahko »bere« in da se pomen lahko sporoči prek branja. To znanje postaja vse bolj pomembno, saj so vizualna sporočila povsod okoli nas, sposobnost kritičnega razmišljanja o podobah, ki živijo v našem okolju, pa je že davno postala ključna spretnost za življenje. Zelo pomembno je, da imamo možnost učinkovitega razumevanja vizualne podobe in njenega vpliva na slehernega gledalca.

V okviru tehničnih izboljšav so podobe redko samo vizualne in ta učinek je pogosto težko analizirati ter izmeriti. Vizualnost največkrat predstavlja vrata, skozi katera vstopamo v celotni spekter izkušenj, ki jih velikokrat težko zavestno razložimo, kar se nanaša na njihovo zahtevnost, razvejenost in posledice.

Če pomislimo na dejanske pogoje našega zaznavnega življenja, vsakdanje izkušnje kažejo, da v resnici večkrat s težavo dekodiramo informacije. V pogojih vsakdanjega življenja je zelo težko, vsaj z vidika »proizvajalca vidnih sporočil«, kodirati »natančne« zaznavne izkušnje.

Znanstvene statistične konstrukcije ne pomagajo razumeti, kaj se dogaja, ker vizualno dekodiranje v resnici ni odvisno le od zaznave, ki bi jo lahko natančno opredelili. Zaznavanja ne opredeljujejo samo z rezultati vizualnega iskanja, zato ga je treba obravnavati v povezavi z drugimi dejavniki, med katerimi so značilnosti vizualnih raziskovanj, povezane s čustvi, spomin, prejšnje izkušnje in posameznikove zmogljivosti racionaliziranja čustvenih procesov, ki oblikujejo možnost dekodiranja znakov v okolju. V nabito polnem umetnem okolju, kjer ni mogoče določiti meje med dražljaji, izkušnje sveta postanejo vedno bolj raznolike in nepredvidljive. Po drugi strani le-te zlahka postanejo breme za naše možgane in vpeljujejo prepričljive načine, kako bi morali delovati, gledati, vohati, slišati in verjeti v naši svobodni »družbi tveganja«. V kompleksnem okoljskem kontekstu sklepamo, da podobe lahko omejujejo naše zmogljivosti v zvezi s pozornostjo, saj realno ne moremo nadzorovati vseh informacij, ki jih nudi okolje.

Pozornost se lahko razlikuje glede na njen status. Lahko je očitna ali prikrita. Očitna pozornost je dejanje, ki spodbuja usmerjenost čutil k viru dražljaja. Prikrita pozornost pa je dejanje mentalnega osredotočanja na enega od več možnih čutnih dražljajev. Vizualna prikrita pozornost je mehanizem za hitro »skeniranje« vidnega polja in odkrivanje zanimivih lokacij. Tipični opisi teh procesov vključujejo vzdrževanje vedenjskih ciljev in uporabo le-teh kot osnovo za izbiro, katere vidike okolja izbrati v specifičnih okoliščinah. Z vidika obdelave podatkov se kodiranje nanaša na proces tolmačenja dražljajev in združevanja obdelanih podatkov. Na ravni kodiranja govorimo o mehanizmih, ki pomagajo interpretirati obdelane informacije. Na primer, emocije lahko močno vplivajo na spomin in pozornost. To tudi pomeni, da včasih vidimo podobe, ki jih drugače ne bi. V tem primeru bi se lahko vprašali, kaj je to, kar želimo videti ali slišati. Ob takem vprašanju lahko dobimo le en odgovor: Želimo slišati/videti, kar slišimo ali vidimo. Torej dejansko večkrat zaznavamo stvari, ker smo na neki način »prisiljeni«. Če je to res, pomeni, da obstajajo mehanizmi, ki lahko omejujejo našo pozornost. Vsaka podoba lahko nadzoruje naša čustva, ker jo preprosto povezujemo s prejšnjimi izkušnjami, željami, sposobnostmi idr.

Globalizacija zahteva proizvodne procese, ki zagotavljajo serijo, enotnost in standardizacijo. Na drugi strani pa globalizacija komunikacijskih sredstev pomnožuje razmišljanja o znanju, življenju in svetu. Pri tem se soočamo s paradoksom, da je treba ustvariti nevtralnost in hkrati, da se moramo razvijati v ustvarjalne in avtonomne osebnosti. Kratkoročnost je značilna za življenje v družbi tveganja. To pomeni, da se ves čas lotevamo novih nalog, sebe stalno poustvarjamo. Ustvarjalnost ni več splošno načelo, pač pa predvsem posledica ideologije, ki verjame v svobodo objekta, ki tvega. Funkcija vidnih razmer v našem okolju ima praktično zelo malo opraviti z estetiko ali užitkom, veliko več ima opraviti z jezikom ideologije in prepričevanja. Če je delitev pozornosti »tehnično« še vedno vprašljiva sposobnost, smo

svobodni le za uveljavljanje naložene norme. To izkušnjo opisuje W. Benjamin kot »sprejemanje v stanju odvratanja pozornosti«. Vprašanje je, kako te informacije vplivajo na naše vedenje in prihodnost dožemanja ter v kolikšni meri lahko resnično vplivamo na zadeve, ki niso neposredno povezane z zunanjim okoljem in našimi »spontanimi mislimi«. Vsekakor pa pojmi, kot sta pozornost in odvratanje pozornosti, potrebujejo prenovljeno definicijo.

NAMESTO SKLEPA

Danes je dejstvo, da moramo za preživetje razviti kompleksno razumevanje informacij, ki smo jim izpostavljeni. Ta kompleks sestavljajo različni dražljaji, združeni na posebne načine pri spodbujanju večplastnih občutljivih izkušenj. Te izkušnje morajo biti razumljene kot zapletena celota, kajti manipulacije so učinkovite, če so naslovljene na kompleks, ki »odklopi« celovitost zaznavne zmogljivosti subjekta.

Zavedati se moramo tudi dejstva, da besedni oz. verbalni jezik dobiva nov status, saj mora omogočati sporočanje vtisov o teh kompleksnih izkušnjah. To dejstvo odpira nova vprašanja o ustreznosti verbalnega jezika in njegove prepričljive funkcije v sodobnem svetu likovnih podob.

S tem pa se lahko vrnemo nazaj na potrebo po prenovljenem pojmovanju likovne vzgoje. Predlog, da bi likovno vzgojo preimenovali v likovno umetnost, izraža nerazumevanje bistva predmeta. Likovna umetnost je le segment tega, s čimer se ukvarjata vzgoja »za likovnost« in njen derivat »vizualnost.« Otrok se od malih nog izraža v likovnem jeziku in to počne tudi v času obiskovanja osnovne šole. To je celostna razvojna potreba, za katero so likovna vzgoja in možnosti, ki jih otroku ponuja, nujnost. Tako kot je v resnici, a z različnimi razlogi, nujnost tudi za odraslega v sodobnem svetu. Misel, ki se poraja, je, da verjetno obstajajo močni družbeni vzvodi, ki želijo nadzorovati mehanizme našega obvladovanja likovnovizualnega in napotiti nas in naše mlade generacije k interpretacijam, ki ustrezajo določeni manjšini. Šola in šolski predmeti pa nikakor ne bi smeli postati prostor, v katerem bi se razvijale take predstave.

Likovnovizualni izdelki se neprestano spreminjajo v okviru konteksta, v katerem se razvijajo. Zato gre za izjemno dinamičen pojav. Kakšna je prihodnost razvojnega dela likovnovizualne pismenosti? Brez oklevanja bi poudarili, da sta potrebna stalna aktualizacija in ravnovesje med dvema svetovoma: likovnovizualnim svetom produkcije in likovnovizualnim svetom dožemanja ter svetom »pedagogike« (v najširšem pomenu). Vprašanja za vse vrste pismenosti z vidika razlage, pogajanja in pomena, ki so vsa povezana tako z etiko kot tudi estetiko. Na tej točki bi bilo koristno analizirati performativno vrednost vizualnosti, v primerih, ko je neizogibno potrebna visoka količina pozornosti.

Če povzamemo: Svet je poln čutnih dražljajev, težko ločimo »likovne« izjave v okolju od kopice vizualnih šumov. Kakšne so v tem kontekstu podobe likovne vzgoje pod lupo

kritičnosti? Če si dovolimo izhajati iz možnosti obstoja likovnovizualne pismenosti, pomeni, da tako kot razvijamo pismenost na drugih področjih in celo govorimo o »funkcionalni pismenosti«, lahko trdimo, da se pismenost lahko pridobiva in razvija do nivoja »zagotavljanja funkcionalne likovnovizualne pismenosti«.

Morda zgoraj omenjena dejstva kažejo na nujnost vzgoje za kritično vrednotenje sporočil ter na nujnost s tem povezanega razvoja likovnovizualne pismenosti v šoli, seveda ob hkratnem razvoju vsesplošne ustvarjalnosti ... V tem pa je izziv, ki ga ponuja naloga neprestanega razvijanja likovne vzgoje.

LITERATURA

- Arnheim, R. (1993). *Consideraciones sobre la educación artística*. Barcelona, Paidós.
- Burke, A., Heuer, F., Reisberg, D. (1992). Remembering emotional events. *Memory in Cognition*, vol. 20, 277–290.
- Crary, J. (2001). *Suspensions of Perception – Attention, Spectacle, and Modern Culture*. Cambridge, Massachusetts, London, MIT Press.
- Crary, J. (2001). *Techniques of the Observer – On Vision and Modernity in the Nineteenth Century*. Cambridge, Massachusetts, London, MIT Press.
- Eisner, E. W. (2002). *The Arts and the Creation of Mind*. New Haven & London, Yale University Press.
- Jantjes, G. (1999). Mapping Difference. V: King, K. (ur.). *Views of Difference: Different Views of Art*. New Haven & London, Yale University Press, 23–40.
- Jencks, C. (ur.) (1995). *Visual Culture*. London and New York, Routledge.
- Richards, J. M. (2004). The Cognitive Consequences of Concealing Feelings. *Current Directions in Psychological Science*, vol. 13, Number 4, 131–134.
- Schwartz, D. (1997). *Contesting the Super Bowl*. New York, Routledge.
- Styles, E. A. (2005). *Attention, Perception and Memory*. New York, Psychology Press.
- Sullivan, G. (2003). Seeing Visual Culture. *Studies in Art Education*, vol. 44-3, 194–197.
- Wolfe, J M (1998). *Visual Search*. V: H. Pashler (ur.), *Attention*, East Sussex, UK, Psychology Press.
- Wright, R. D., Ward, L. M. (2008). *Orienting of Attention*. Oxford, Oxford University Press.
- Žižek, S. (2001). *On Belief*. London and New York, Routledge.

POVZETEK

V svetu hitrih sprememb na vseh področjih življenja ni nenavadno, da se večkrat najdemo pred nalogo prenovljenega pojmovanja likovne vzgoje. Likovnovizualna pismenost temelji na ideji, da se podobe lahko »bere« in da se pomen lahko sporoči prek branja. To znanje postaja vse bolj pomembno, saj so vizualna sporočila povsod okoli nas, sposobnost kritičnega razmišljanja o podobah pa je že zdavnaj postala ključna spretnost za življenje. V vsakdanjem življenju je včasih zelo težko dekodirati zaznavne izkušnje.

Zaznavanje ni opredeljeno samo z rezultati vizualnega iskanja, zato ga je treba obravnavati v povezavi z drugimi dejavniki, med katerimi so značilnosti vizualnih raziskovanj, povezane s čustvi, spomin, prejšnje izkušnje in posameznikove zmogljivosti racionaliziranja čustvenih procesov, ki oblikujejo zmožnost dekodiranja znakov v okolju.

Zaradi omenjenih dejstev je nujna vzgoja za kritično vrednotenje sporočil ob hkratnem razvoju vsesplošne ustvarjalnosti in likovnovizualne pismenosti v šoli.

Ključne besede: zaznava, likovnovizualna pismenost, vidna sporočila, pozornost, likovna vzgoja

ABSTRACT

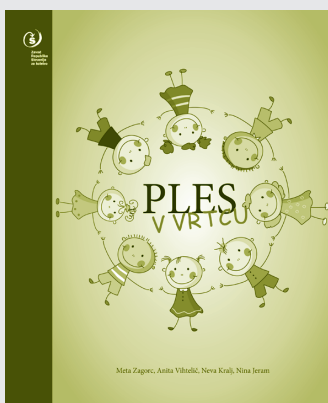
It is not unusual that in the world of fast changes occurring in all areas of life our perception of art education has been modified. Artistic-visual literacy is based on the idea that images can be »read« and so the meaning can be conveyed through reading. Such knowledge has become ever more important because of the visual messages that surround us; while the ability of critical thinking has become a key life skill already long ago. Sometimes it is difficult to decode perceptible experience in our daily lives. Perception is not defined only by results of visual searching. It must be discussed in relation to other factors such as: characteristics of visual researching related to emotions, memory, previous experiences and individuals's abilities to rationalise emotional processes that form the abilities to decode the signs in our environment. In view of these facts we can conclude that education for critical evaluation of messages is necessary along with the development of general creativity and artistic-visual literacy in schools.

Key words: perception, artistic-visual literacy, visual messages, attention, art education

Meta Zagorc, Anita Vihtelič, Neva Kralj, Nina Jeram

PLES V VRTCU

2013, ISBN 978-961-234-846-5, 112 strani, 19,80 €

Knjiga Ples v vrtcu obravnava ples, ki ustvarja bližino in pogloblja medsebojne odnose. Izkušene avtorice nagovarjajo bralce, da je ples vredno vstaviti v otrokov vsakdan, saj je gibanje ena od otrokovih osnovnih potreb, ki jo je vredno krečiti. Otroci skozi gibanje razvijajo iniciativnost, radovednost, iznajdljivost in samozavest – dispozicije, ki so še kako pomembne za kvaliteto življenja. Poleg tega ima gibanje pozitiven vpliv na celostni razvoj otroka in na njegovo zdravje. Prav zaradi tega je sistematičen pristop s področja gibanja, ki ga ponuja pričujoči priročnik, še kako potreben. Delo je razdeljeno na naslednje zaokrožene enote: o plesu in pomenu gibanja kot univerzalne govornice, ki je v prvih letih življenja otrokom najbližja, o vplivu plesa na otroka, o gibalnem razvoju kot rezultatu zorenja in učenja, o značilnostih učenja plesa pri otrocih, analizi gibanja, ritmu. Podani so primeri plesno – gibalnih dejavnosti, ki so opremljeni z metodično-didaktičnimi navodili ter

namigi in primeri družabnih plesov, dodano je poglavje o sproščanju - harmoniji, ki vključuje jogo in vrsto iger, ki odrasle in otroke učijo sprostiti svoje telo, se povezati, poslušati in uglasiti s seboj. Igre so zapisane, kot opomnik za čas, ko otrok potrebuje dinamiko – tek, vrtenje, skakanje in čas, ko potrebuje mir in tišino za občutenje sebe. Veliko je idej za izvajanje v različnih situacijah, ki so otrokom blizu. Pričujoče strokovno delo je namenjeno vzgojiteljem v vrtcih in učiteljem v nižjih razredih devetletke, zanimiv pa je lahko tudi za domačo uporabo in plesne šole.

Informacije in naročila:

- po pošti: Zavod RS za šolstvo, Poljanska cesta 28, 1000 Ljubljana
- po faksu: 01/3005199
- po elektronski pošti: zalozba@zrss.si
- na spletni strani: <http://www.zrss.si>

Zavod
Republike
Slovenije
za šolstvo